KÖNYVEK

Molnár János: A szociáldemokrata párt művelődéspolitikája 1944—1948

A magyar oktatás és oktatáspolitika történetének különösen érdekes fejezetéről kaphatunk képet ebből a könyvből. A szociáldemokrata művelődéspolitika és oktatáspolitika több szempontból is jelentős, sőt aktuális kérdés — mint ez *Molnár János* könyvéből is kiderül. Próbáljuk meg — ez alkalommal a művelődéspolitika egyéb vonásait figyelmen kívül hagyva — összefoglalni a szociáldemokrata oktatáspolitika történeti jelentőségét. Azt, hogy a könyv miért nem csak történészeknek szól, hanem minden felelősen gondolkodó oktatáspolitikusnak, tisztviselőnek, kutatónak, gyakorló pedagógusnak. 1. A demokrácia és a szocializmus egyidejű jelenléte egy párt programjában és folyamatos gyakorlatában — történeti okból — egyedül a szociáldemokrata pártra volt jellemző a magyar történelemben. A kommunista párt — noha rendelkezett egy demokratikus iskolapolitikai és tanügyigazgatási koncepcióval (*Ilku Pál* tollából), végül is nem ezt az utat követte, hanem a *Révai József* által kialakítottat, ami *Hóman* tanügyigazgatási struktúrájának lényegi átmentésén alapult, és egy erősen centralizált oktatáspolitikai modellt tűzött ki célul. Korunkban ennek fontosságát nem lehet eléggé hangsúlyozni. 2. Nemcsak a demokráciában jár az élen a negyvenes évek szociáldemokrata mozgalma, hanem a szocializmus olyan döntő sajátosságaiban is, mint a nacionalizmusellenesség, az internacionalizmus. Mindez olyan időszakban, amikor a kommunista párt az ideológiai, közoktatás-politikai szférát jelentős mértékben átengedi a népi mozgalomnak, a Nemzeti Parasztpártnak, s a nacionalizmus elleni küzdelmet nem vállalja fel. 3. Azóta ismét megalakult a párt.

*

A Szociáldemokrata Párt — demokratikus hagyományainak megfelelően — kifejezetten szervezetszerűen kívánt foglalkozni az oktatáspolitikai kérdésekkel. 1945. január 2-án alakult nevelői csoportot az Értelmiségi Titkárság felügyelte. E csoport lényegesen radikálisabb volt a pártvezetésnél. Például már 1945-ben javasolták a pártvezetésnek, hogy szerezze meg a miniszteri széket. Ez ugyan képtelenség volt — *Teleki* részvételétől éppen a Szovjetunió miatt nem lehet ekkoriban még eltekinteni —, de a párt Teleki kifejezett rosszallása ellenére *Simon Lászlót* nevezte ki VKM államtitkárnak. Simon világosan felismerte, hogy a nacionalista őrület és a dogmatizmus ellen csak úgy lehet egyidejűleg küzdeni, ha a kor legprogresszívebb fiatal polgári értelmiségieit nyeri meg munkatársaiul, például *Kéry Lászlót* és *Szabó Magdát*. A nevelői csoport — *Dollai Antal, Wéber Mihály, Kerék Péter, Lantos Lajos* és *Gárdos Dezső* vezetésével — elsősorban *Justus Pál*ra és *Horváth Zoltán*ra tudtak nagy befolyást gyakorolni, akik nagypolitikai szempontból is érdekeltek voltak a parasztpárti kultuszminiszter támadásában. A nevelői csoport elszántan támadta a pedagógusszervezetet és annak a kommunista vezetőit. Persze, ez a csoport hamarosan felismerte, hogy éppúgy nem tud tényleges szakmai alternatívát nyújtani, mint a kommunista pedagógusok, ezért létrehozták a Somogyi Béla Társaságot, amely megkísérelte újraindítani az Új Korszakot stb.

Az SZDP 34. kongresszusának 1945 augusztusában elfogadott akcióprogramja az iskoláztatás és a nevelés állami feladattá emelését tűzte ki célul (a kommunistákkal és a jobboldallal ellentétben), követelte a munkaiskolát, a tanítás ingyenessé tételét, s a tanyaiak részére a nevelőintézetek felállítását (ezzel is bizonyítva, milyen hamisak a népiesek vádjai, hogy a szociáldemokrata pártot nem érdekli a magyar parasztság felemelkedése). Az SZDP nem működött igazán aktívan a nem pártos jellegű szabadművelődésben, de állandóan támadta az *Illyés* vezette Népi Művelődési Intézetet, azt joggal narodnyik képződménynek tartva. Az OKT munkájában az SZDP alig vett részt s a nevelői csoport keményen bírálta azt.

Kéthly alapvetően ideológikus meghatározottságú programjavaslatait a nevelői csoport részletes szakmai indoklással és frazeológiával ruházta fel, így Gárdos a munkaiskola fogalmával. Felismervén, hogy a párt nem hajlandó rohamra indulni a tárca megszerzéséért, Gárdosék a főváros autonómiájának kiterjesztésével próbálták céljaikat megvalósítani. Az ingyenes tanszer- és tankönyvellátás programja nyilvánvalóan a huszas évek Vörös Bécsének mintáján épült fel. A szociáldemokraták a kommunista vezetésű nőszövetséggel, illetve a Katolikus Szülők Szövetségével szemben szülői

munkaközösségeket hoztak létre. Ezekből csupán Budapesten állítólag 300 működött. A nevelői csoport fokozódó agresszivitásának az vetett véget, hogy az időközben VKM államtitkárnak kinevezett *Bóka Lászlót* bízták meg vezetésével. Ezzel a párton belüli szakmai önállóság megszűnt.

A VKM-ben nagy befolyáshoz jutott szociáldemokrata vezetők lényegesen közelebb álltak az eredeti kommunista álláspontho z, mint pl. Révai. Gárdos volt az, aki a háborús bűnösök sorába emelte az iskolát, amit ugyan lehet taktikátlannak minősíteni, de ettől még igaz, hogy a nem totalitárius módon ellenőrzött sajtó és közművelődés korában nyilván a jól ellenőrzött iskola teremtette meg a szellemi feltételeket az 1944-es tragédiához.

Simon László államtitkár szerint a „magyar nevelők éppen abban tévelyegtek a legelítélendőbb módon, hogy ők is együtt fújták a harsonákat a rosszhiszemű vagy kába uszítókkal". Bóka László és csoportja a B-listázásnál követeltek sokkal keményebb tisztogatást — a kommunisták és a konzervatív erők ellenében. A szociáldemokrata sajtó sürgette a leghatározottabban a reakciós tankönyvek cseréjét is. A szakszervezetben 1946 februárjában a szociáldemokrata *Kerék Péter* számára biztosították a társelnöki és Lantos Lajosnak az alelnöki pozíciót. Ténylegesen meglehetősen kis befolyást tudtak gyakorolni a szakszervezetre, ahol a kommunista *Kemény Gábor, Béki Ernő, Lukács Sándor* diktálták az eseményeket. A kommunisták döntő befolyása már csak azért is idegesíthette a szociáldemokrata vezetőket, mert a párttag pedagógusok majdnem fele, az összes pedagógusok 16%-a (1947 elején) az SZDP tagja volt. Ebből viszont több érdekes összefüggés is következik. 1. A kommunisták tévedtek abban, hogy csak a megbocsájtással, a gyanús szellemi áramlatoknak tett kompromisszumokkal lehet a nevelők nem kifejezetten reakciós részét megnyerni. Ha ugyanis igazuk lett volna, akkor a nevelők a Nemzeti Parasztpártot árasztják el. Ezzel szemben a legnagyobb kormánypártba, az FKGP-be tömörültek — ami a köztisztségviselői hagyományokból következik —, és a réteggel szemben mindig is a legkeményebb kritikával fellépő SZDP-be gyakorlatilag egyenlő arányban. 2. A szociáldemokrácia középpártosodási ambíciója reális volt. Nemcsak a lényegesen mobilabb orvosok és mérnökök, de a köztisztviselők is vállalni látszanak a szociáldemokrácia útját. A kommunisták azzal, hogy az SZDP — úgymond — jobboldalát „leszalámipolitizálták", gyakorlatilag lemondtak arról, hogy az értelmiség valóban identifikálódjon a szocialista úthoz.

Összefoglalóan meg kell állapítani, hogy a Szociáldemokrata Párt egy következetes marxista koncepciót képviselt, élén állt a polgári demokratikus követeléseknek is, s megfelelő személyi garnitúrát is ki tudott állítani. Az oktatási ágazat súlyos balszerencséje, hogy a Szociáldemokrata Párt legfelső vezetése a gazdasági tárcákat fontosabbnak ítélte, ezért a VKM-et átengedte a konzervatívoknak, majd a parasztpártiaknak, végül a kisgazdáknak.

Noha a könyv jelentős része a művészetpolitikával foglalkozik, ez alkalommal a szociáldemokrata művészetpolitika elemzésére itt nem térhettünk ki.

Molnár János könyvéből egy olyan oktatáspolitikai koncepció körvonalai bontakoznak ki, mely egyrészt a kor valódi kihívására adott lehetséges marxista választ példázza, másrészt napjainkig érvényes tanulságokkal szolgál.

(Kossuth Könyvkiadó, Bp., 1987. 166 old.)

Nagy Péter Tibor

Kövérné dr. Kovács Ilona: Az értelmi nevelés története óvodáinkban 1828—1975 között

A XX. század közepétől a kisgyermekkori neveléssel-oktatással szemben fokozódó mennyiségi és minőségi igények jelentkeznek. Részben ebből az igényből fakad az az elvárás is, hogy a pedagógiai tudomány folyamatában, fejlődésében tekintse át az egyes nevelési területeket.

Ez az elvárás legkevésbé az óvodai nevelés terén mutathat fel eredményeket. Aki kicsit is tájékozott az óvodapedagógusok szakmai információellátásában, az csak örömének adhat kifejezést, hogy a Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó gondozásában megjelent e kötet, mely az egyetlen olyan mű, amely a kisgyermekkor értelmi nevelésének történetét az induló évektől napjainkig folyamatában végigkíséri.

Az óvodai nevelési és oktatási gyakorlat szempontjából talán legfontosabb és legtöbbet vitatott témát dolgoz fel az óvodák alapításától 1975-ig.

A szerző visszanyúl egészen a gyökerekig, s feltárja, honnan indult, honnan szívta éltető erejét az óvodai értelmi